

Yayın Kritiği:

Gerçekte(N) Öyle Mi Olmuş: Post Truth Zamanlarda Tarihin Temsili

Ahmet ŞİMŞEK- Sibel YALI

Yeni İnsan Yayınevi, İstanbul, 2019, 181 sayfa.

Mehmet GÜLER*

orcid.org/ 0000-0002-1741-8513

Giriş

Gerçeklik sonrası, hakikat ötesi, gerçek aşırı gibi anlamlara gelen post-truth kavramı; “nesnel hakikatlerin belirli bir konu üzerinde kamuoyunu belirlemede duygusal ve kişisel kanaatlerden daha az etkili olması durumu” şeklinde tanımlanır. Post-truth; doğruların hakikatlerin, olguların önemini yitirdiği bir dönem olarak değerlendirilir (WEB1, 2016). Kavramı; *hakikatin önemsizleşmesi ve yalanın meşrulaştırılması* olarak tanımlayan çalışmalar da mevcuttur (Alpay, 2017: 25). Post-truth kavramı, 1992 yılında bir tiyatro oyununda literatüre girmiş ve Ralph Keyes tarafından 2004 yılında kaleme alınan *The Post-Truth Era (Hakikat Sonrası Çağ)* kitabıyla popülerlik kazanmıştır. *Göreceli gerçeklik* olarak da anlamlandırılabilir bu kavram; tarihsel önem arz etmesi hasebiyle Brexit referandumu ve ABD Başkanlık seçimleri sürecinde öne çıkmıştır.

Kavram için yapılan çevirilerin tarihyazımı meselesi açısından konuya açıklık getirmemesi ve post-truth siyaset olarak tanımlanan unsurların tarihle ilişkili olması hasebiyle tarih ve tarihçilik bahsinin post-truth kavramı içerisinde açıklanması gerekmektedir (Şimşek ve Yalı, 2019: 49-51).

İletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, bilgiye zaman ve mekân kısıtı olmaksızın hızlı ve zahmetsiz bir biçimde erişilmesine imkân tanımıştır. Tarihsel süreç içerisinde sosyal medya bilgi ve haber kaynağı haline gelmiş ve yeni teknolojilerle üretilen içeriklerin kullanıcılara erişimi kolaylaştırmıştır. Yaşamı kolaylaştıran bu olumlu gelişmelerin yanında üretilen içeriklerin eksik, yanlış,

* Sakarya Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, E-posta: me-guler@hotmail.com

yetersiz olması ve algı inşası için manipüle edilebilir olması hususu bilginin güvenilirliği noktasında çağımızın en önemli problemlerinden biridir. Gerçeğin değil; duygu, düşünce ve inançların ön planda olduğu bir yaşamın benimsenmesi, toplumdaki birlik ve bütünlüğün zayıflamasına neden olmuş ve gerçeklik arayışının kaybolmasına sebep olmuştur (Karaarslan, 2018: 108).

Bu problemin çözümü için dolaşımda olan içeriklerin doğruluğunu tarafsız ve şeffaf bir biçimde teyit etmek bir ihtiyaç haline gelmiştir. Bu ihtiyaca binaen içerik analizi yapan Doğruluk Payı, Teyit.org gibi platformlar oluşturulmuş ve post-truth temasını konu edinen çalışmalar kaleme alınmaya başlanmıştır. Makaleye konu olan Gerçekte(n) Öyle mi Olmuş isimli eser, bu kapsamda hazırlanan çalışmalardan biri olarak değerlendirilebilir. Diğer çalışmalardan farkı ise kavramın tarih disiplini açısından geçmiş-gelecek diyalektiği çerçevesinde analize tabi tutulmasıdır.

Gerçekte(n) Öyle mi Olmuş?

Gerçekte(n) Öyle mi Olmuş isimli eser; *Türkiye’de Tarihyazımı, Tarih Nasıl Yazılır, Tarih İçin Metodoloji, Dünya’da Tarihçilik, Türk Tarihçileri, Yaşayan Türk Tarihçileri, Türkiye’de Akademik Tarihçilik, Türk Tarihinin ve Tarihçiliğinin Meseleleri, Türkiye’de Tarih Eğitimi ve Dünya’da Türk İmajı* gibi eserlerle uzun yıllar tarih eğitimi, tarihyazımı ve metodolojisi alanına katkı sunduğu çalışmalarıyla tanınan, *TUHED* ve *Tarihyazımı* dergileri editörü Ahmet ŞİMŞEK ve *TUHED* alan editörlerinden Sibel YALI imzasıyla yayınlandı.

Eserde amaç; konunun akademisyenlerce tartışılmasını sağlayacak bir gündem oluşturmak olarak ifade edilmiştir. Bu bağlamda eserin, erişmek istediği kitlenin akademisyenler olduğu ve ele alınan konunun tartışılmasına katkı sunmayı amaçladığı görülmektedir. Bu sebeple çalışmada; eserin hedefleri doğrultusunda amacına erişip erişemediği analize tabi tutulacak, üslup ve içerik açısından eksik ve artı yönleri kritik edilecektir.

Eserde tarih disiplinin küresel gelişmeler ışığında geçirdiği süreçler konu edinilmiş ve tarihin ve tarih eğitiminin varlık-amaç ve işlevlerinin temelinde yatan nedenler; geçmiş-gelecek diyalektiği çerçevesinde sorgulanmıştır. Bu bağlamda; geçmiş algısının siyasetle ilişkisi, bilgi teknolojilerindeki değişim, sanayi devrimi neticesinde dönüşen toplumsal yapının dinamikleri, geçmiş-gelecek algısı ve bu algının post-truth dönemdeki yansımaları örneklerle ele alınmıştır.

Eserde genel hatları itibariyle; tarihin ve tarihçiliğin geleceğine dair risk ve tehditler, tarihin siyasetler tarafından meşruiyet aracı olarak kullanılıyor olmasının günümüzdeki durumu ve suistimaller, yeni medyada üretilen tarihsel bilginin gerçekliğinin denetlenememesiyle ortaya çıkan ve toplumsal kutuplaşmalara yol açan bilgi kirliliği incelemeye alınmıştır. Post-truth çağında

hakikatin peşinde olan tarihçilerin ve tarihe ilgi duyanların yeni medya ve uzantılarıyla nasıl yüz yüze kalacaklarının resmi sunulmuştur.

Eser;

- *Tarihin Dünü Bugünü*
- *Yükselen Küresel Değerler ve Endişeler*
- *Post-Truth Dönemde Tarih ve Tarihçilik*
- *Post-Truth Dönemde Tarihin ve Tarihçiliğin Geleceği*
- *Bilginin Tahrifatı ve Medya*
- *Sosyal Medya ve Çarpan Etkisi*
- *Dizi Filmlerden Sosyal Medyaya Toplumsal Tarih Algısı*
- *Tarihsel Hakikat Arayışı ya da Medyatik Bilginin Eleştirel Sorgusu*

olmak üzere toplam sekiz bölümden oluşmaktadır.

Tarihin Dünü ve Bugünü

Bu bölümde Şimşek'in "*Tarihsel Zaman, Değişim ve Süreklilik*" isimli çalışmasından istifade edilmiş, tarih disiplinin geçmişten bugüne geçirdiği süreç modern tarih ve post modern tarih başlıkları altında ele alınmıştır. Nesnel-determinist-olgucu modernist tarihsel anlayış ile diğer yanda bireysel göreceliliği ve bilişsel kurguya dayalı düşünceden hareket eden, "*eğer varsa bir tarihsel gerçekliğin neredeyse hiçbir zaman elde edilemeyeceği*" tezini çeşitli tonlarda seslendiren postmodern paradigma arasında sıkışmış bir tarihyazımı ve eğitiminin söz konusu olduğu tespiti yapılmış, tarihyazımı için yeni eklettik bir yaklaşım geliştirilmesi önerisi sunulmuştur (Şimşek ve Yalı, 2019:30-31). Tarihin dünü ve bugünü; genel hatları itibariyle öz bir anlatımla kronolojik bir çerçeveden izah edilmiş ve ileriki konulara temel atılmıştır.

Yükselen Küresel Değerler ve Endişeler

Yükselen Küresel Değerler ve Endişeler; *Ekonomik ve Teknolojik Dönüşüm* ile *Sosyal ve Kültürel Kutuplaşma* başlıkları altında incelenmiştir. *Ekonomik ve Toplumsal Dönüşüm* başlığı altında teknolojik gelişmelere tarihsel perspektiften mercek tutulmuştur. Dördüncü Endüstriyel Devrim, Space X Etkisi, TAY ve SOPHIA örnekleri detaylandırılmıştır. Microsoft tarafından yapay zekâ olarak geliştirilen TAY ve SOPHIA isimli robot projesinde yaşanan sorunlara değinilmiş ve bu noktada tarihçilere sorumluluk düştüğü belirtilmiştir. Burada önemli bir vurgu yapılarak, tarihçinin sorumluluğunun sadece geçmişle diyalog kurmak değil, zamanın ruhuna hitap edecek olgulara odaklanarak bugüne ve yarına ışık tutmak olduğuna dikkat çekilmiştir (Şimşek ve Yalı, 2019: 44).

Sosyal ve Kültürel Kutuplaşma başlığı altında; akademi ve medyaya yansıyan tartışmaların milli kimlik, etnik köken, kültürel değerler, göç konusu ve popülist yaklaşımlar çerçevesinde ilerlediği tespiti yapılmış ve kutuplaşmaların en yüksek olduğu yerlerin otoriter yönetimlerin olduğu toplumlar olduğu belirtilmiştir. Türkiye’de yaşayan Suriyeliler hakkında yapılan sosyal medya paylaşımları örnekleriyle yaratılmaya çalışılan algıya değinilmiştir. Tarihimizin kırılma noktalarından biri olan 15 Temmuz Darbe Girişiminin yıl dönümünde demokrasi nöbeti tutan bazı kişilerin ellerinde “*Ve cumhuriyetin sonu*” pankartlarını taşıdığı şeklinde gösteren bir fotoğraf karesi örneği verilerek içeriği değiştirilmiş arşiv belgeleriyle inşa edilmek istenen manipulatif anlayışa değinilmiştir (Şimşek ve Yalı, 2019: 46-47). Bu bölümde ilgili görsellerin verilmesi ve paylaşımların eriştiği kitlenin büyüklüğü ve etki düzeyine değinilmesi anlatımı daha somut ve ilgi çekici kılabilirdi. Bölümün genelinde teknoloji, medya ve tarih üçgeninde açığa çıkan gücün manipüle edilebilir olması noktasında duyulan endişeler ve bu endişelere dikkatleri çekebilme çabası görülür.

Post-Truth Dönemde Tarih ve Tarihçilik

Kitabın alt başlığına adını veren bu bölümde Post-truth kavramına ve tarihsel kökenine değinilmiştir. Kavramın literatüre girdiği ve popülerleştiği evrelerden bahsedilmiştir. Siyaset-tarih ilişkisi hasebiyle Post-truth politikalara değinilmiştir. Brexit ve ABD seçimleri örnekleriyle muhteva somutlaştırılmıştır. *Facebook, Google ve Twitter’a Eleştiriler* başlığı altında Facebook ve Twitter’ın şeffaf olmaması, bilgi doğruluğunu denetleyecek bir sisteme sahip olmaması, Google’un ise doğru olmayan bilgileri bünyesinde barındırması ve uzun yıllar silmemesi problemine dikkat çekilmiştir (Şimşek ve Yalı, 2019: 57). Doğru ve doğru olmayan bilgileri ayırt etme hususunda medya okuryazarlığı önemli bir işleve sahiptir. Uluk; Medya okuryazarlığı bilgisinin bu bilgileri doğru ayırt etme becerisiyle doğru orantılı olduğunu ve bu becerinin gelişiminin eleştirel bakış açısı ile mümkün olduğunu belirtir (Uluk, 2018: 112).

Bir Yalan Etrafında Birleşme Düşüncesi ve Tarihin Sil Baştan Üretimi başlıklarıyla tarihin ideolojik ve siyasal bir araç olarak kullanımı neticesinde doğacak sorunlara değinilmiş ve üretilecek bilginin ideolojik ve manipulatif olmamasına dikkat edilmesi gerektiği hatırlatılmıştır (Şimşek ve Yalı, 2019: 53-54).

Yakın gelecekte bağımsızlığımızı ve itibarımızı tehdit edecek olan unsurlara vurgu yapılmış ve yarının gençlerini nasıl bir dünya bekliyor sorusuna verilecek cevapta tarihçilerin de sorumlu olduğu hatırlatılmıştır. Konunun ciddiyetini kavratmak ve sunulan argümanları destelemek gayeli ABD’deki 61 milyon Facebook kullanıcısının politik seçimleriyle ilgili manipülasyona maruz bırakılması deneyi örnek gösterilmiştir (Şimşek ve Yalı, 2019: 59). Facebook, Twitter, Amazon, Alibaba, Tencent gibi büyük şirketlerin kullanıcı bilgileri

geçmişleri üzerine bilgi sahibi olmalarının yakın gelecekte doğuracağı tehlikelere dikkat çekilmiştir.

Post-Truth Dönemde Tarihin ve Tarihçiliğin Geleceği

Post-Truth Dönemde Tarihin ve Tarihçiliğin Geleceği başlığı altında; Mesleğe yönelik bir *SWOT* analizi yapılarak, tarihçiliğin fırsatları, tehditleri, güçlü, zayıf yönleri ve geleceği mülahaza edilmiş, *algoritmik tarihçilik, yapay zeka, Today, Aristo ve Bina48* projelerinden bahsedilmiştir. Mesleğe yönelik yapılan *SWOT* analizinde; tarih bölümlerine yerleşen öğrenci sayıları, puanları ve sıralamaları hakkında bilgiler verilmiş, düşük puanla gerçekleştirilen yerleştirmelerin akademik başarıya olan olumsuz yansımalarına vurgu yapılmıştır.

Tarih bölümü mezunlarının analitik ve eleştirel düşünme becerisi eksikliğine dikkat çekilmiştir. Google'da yapılan *tarih bölümü mezunları* taramasıyla ortaya çıkan veriler, İngilizce konuşan ülkeler ve Türkiye ile karşılaştırılmıştır (Şimşek ve Yalı, 2019: 64). Bu başlık altında bu verilerin yanı sıra mevcut tarih öğretmenlerinin nitelikleri üzerine de bir veri sunulması anlamlı olurdu.

Tarihçiliğin Zayıf Yönleri başlığı altında Dr. Taner Akçam'ın Ermeni Lobisi'nde desteklendiği ve Türklüğünden utandığını söyleyen bir olduğu, Mustafa Armağan'ın ise Atatürk düşmanlığı ile bilinen biri olduğu iddia edilmiştir (Şimşek ve Yalı, 2019: 66). Bu iddiaların doğruluğunun, bahsi geçen isimlerin eserlerinden yahut konuşmalarından verilebilecek örneklerle kaynak gösterilerek okur zihninde somutlaştırılması kitabın akademik muhteviyatına katkı sunardı.

Tarihçilik için Tehditler başlığı altında İngiliz gazetelerinde yayınlanan 35 milyon makalenin yapay zekâ tarafından değerlendirilmesi sürecine değinilmiş, robot tarihçi geliştirilmesinin mümkün görüldüğü çıkarımı yapılmıştır. Gelecek 20 yıl içerisinde bazı mesleklerin tarihe karışacağı belirtilmiş ve tarih disiplinin geleceği sorgulanmıştır (Şimşek ve Yalı, 2019: 73). Her şeyin geliştiği, dönüştüğü bir sürecin tarihçiler tarafından titizlikle takip edilmesi ve gelecek tasavvuru üzerine geçmişten örneklerle fikir inşa edilmesi önerisinde bulunulmuştur (Şimşek ve Yalı, 2019: 77). Bu başlık; aktüel ve önemli bir problemi tespit etmesi ve buna ilişkin yeni çalışmaları teşvik edecek öneriler sunması tarih disiplinin geleceği açısından önem arz etmektedir.

Bilginin Tahrifatı ve Medya

Bilginin Tahrifatı ve Medya bölümünde; medyanın tarihsel perspektifi sunulmuş, gelişim süreci ile birlikte toplum ve iktidarla olan ilişkisi analiz edilmiştir. *Tarihin Su İstimali* başlığı altında; *yâdsıma, yanılma, sabitlenme, atlama, menfaatler, cehalet* vb. açılardan tarihin kötüye kullanılma süreçlerinden

bahsedilmiştir (Şimşek ve Yalı, 2019: 82). Bu süreçlerle ilgili başlıkların *Dünya'da Türk İmajı* (Şimşek, 2018) eserinde olduğu gibi örnekler verilerek işlenmesi metnin daha doyurucu olmasına imkân tanımıştır.

Geçmişteki olayların iktidarlar tarafından tekrar kurgulanması olarak da değerlendirilebilecek resmi tarih, tarihin suistimal edilmesini gösteren ilk kötüye kullanım yöntemlerinden biridir. Bu çerçevede, bir kötüye kullanım yöntemi olarak değerlendirilebilecek resmi tarih, Türk eğitim sisteminde yer bulmuştur. İktidarlar, rejimlerinin arzuladığı vatandaş kavramını ve milli benlik algısını inşa edebilmek için biz-öteki kavramlarını kullanarak tarihi bir araç olarak değerlendirmişlerdir. Ancak tarih ders kitaplarında amaçlanan yönde kimlik inşası kaygısı ve insanların yaşam tarzları ile ilişkili olan inançların konu edinilmesi, tarih biliminin ve eğitiminin uzağındadır (Yıldırım ve Şimşek, 2015: 338). Bu sebeple ötekileştirici kavram ve sözcüklerin tarih ders kitaplarından çıkarılması için UNESCO gibi uluslararası kuruluşlar tarafından çalışmalar yapıldığı belirtilmiştir.

Mehmed Bir Cihan Fatihi isimli popüler bir dizi üzerine gerçekleştirilen sosyal medya deneyi tarih disiplinde yeni sayılabilecek önemli ve ilgi çekici adımlardan biri olarak görülmektedir (Şimşek ve Yalı, 2019: 96). Bilginin Tahriyatı ve Medya başlığının bilhassa medya cihetinde; popülerliğiyle öne çıkan ama akademik hassasiyetlerden uzak hazırlanan tarih programlarının, tarih muhtevalı sosyal medya hesapları ve tarih yazılarının çeşitli örneklerle çoğaltılması bu bölümün daha doyurucu olmasını sağlayabilirdi. Bu başlığın, dördüncü bölümde geçen *Tarihçilik İçin Tehditler* başlığı ile ilişkilendirilmesi yahut aynı başlık altında ele alınması tematik açıdan daha anlamlı olurdu.

Sosyal Medya ve Çarpan Etkisi

Sosyal Medya ve Çarpan Etkisi başlığı altında; sosyal medyanın nasıl bir tarih yarattığı, tarihsel bilgi-belge paylaşımı, çarpan etkisi konuları ele alınmış ve sosyal medyaya yönelik eleştiriler ve bu mecralarda dolaşan şüpheli bilgilere karşı neler yapılabileceği hususunda önerilerde bulunulmuştur. Facebook kullanım oranının son 10 yılda %38'den %72'ye, Youtube'un %10'dan %27'e, Twitter'ın %5'den %14'e, Instagram'ın %4'ten %40'a çıkması gibi veriler düşünüldüğünde bu bölümün önemi daha net anlaşılacaktır. 2 milyar kullanıcı sayısı ile Facebook bu platformlarda başı çekmektedir. Sosyal medyada yer alan güvenilirliği tartışılır tarih muhtevalı paylaşımların yukarıda belirtilen oranlar eşliğinde düşünülmesi konunun önemini okur zihninde daha da belirginleştirecektir.

Bağımsız kuruluşları tarafından, sosyal medya haberlerinin doğruluğu üzerine yapılan araştırma sonuçlarının kritik edilmesi ve sahte haberlerin doğru haberlerden daha fazla paylaşıldığı, ilgi gördüğü bulgusu, bu mecranın tarihçilerce görmezden gelinemez bir hakikat olduğu hususunu hatırlatıyor (Şimşek ve Yalı, 2019: 116).

Bu bağlamda kitabın yazılış amaçlarından biri olan konunun akademi çevrelerince tartışılmasını sağlayacak bir gündem oluşturma hedefine katkı sunduğu söylenebilir. İnternetteki şüpheli bilgilere karşı bir çözüm yolu olarak sunulan *teyit.org*, tek taraflı tarih okumalarına karşı alternatif ve önemli bir çözüm önerisidir. *Teyit.org* haricinde tematik olarak salt tarih muhtevalı paylaşımların doğruluğunu teyit etmek gayeli oluşturulacak bir platform bu alana yapılacak en güzel katkılardan biri olacaktır.

Dizi Filmlerden Sosyal Medyaya Toplumsal Tarih Algısı

Dizi Filmlerden Sosyal Medyaya Toplumsal Tarih Algısı bölümünde; *Nasıl bir algı ve medya bize ne öğretiyor* sorusu sorulmuş *Medya ve Tarih Projesine* değinilmiştir. 2006-2014 yıllarında yürütülmekte olan *Avrupa ve Tarih* başlığıyla yola çıkan ve sonrasında *Medya ve Tarih Projesinin* önemi anlatılmış, bu alanda ülkemizdeki çalışmaların yetersizliğine dikkat çekilmiştir (Şimşek ve Yalı, 2019: 125).

Medyada Tarihin Temsili ve Temsilcileri başlığı altında, dizi filmler ve tarih programları alt başlıkları çerçevesinde örnek araştırmalar üzerinden, ülkemizde tarihe olan ilginin popüler yayınlar sayesinde arttığı tespiti yapılmıştır (Şimşek ve Yalı, 2019: 126-127). Bu bölümde verilen örnekler, okura konu ile ilgili ulusal literatürde yapılmış araştırmaları görme imkânı tanımıştır.

Medya Bize Ne Öğretiyor başlığı *Payitaht: Abdülhamid* dizisi üzerinden işlenmiştir. Dizinin izlenme oranı hakkında bilgi verilmiş ardından Google'da 2. Abdülhamid ile ilgili yapılan araştırma sonuçlarına değinilmiştir (Şimşek ve Yalı, 2019: 130-131). Bu sonuçların ardından 2. Abdülhamid hakkında yapılan akademik çalışmalar hakkında bilgiler verilmiştir. Bu veriler eşliğinde 2. Abdülhamid ile ilgili sosyal medya paylaşımları detaylı bir analize tabi tutulmuş ve sosyal medya mesajlarına yansımaları ele alınmıştır. Post-truth kavramının sosyal medya mesajlarına yansıdığı durumlar dikkat çekicidir (Şimşek ve Yalı, 2019: 136).

Dizilerin Popülerliği ve Tarihin Buharlaşması başlığı altında *Muhteşem Yüzyıl* ve *Payitaht: Abdülhamid* dizileri sonrası meydana gelen gelişmeler ele alınmış ve tarih algısının gerçek ötesi dönemin özellikleri doğrultusunda inanç ve kanaatler çerçevesinde şekillendiği tespiti yapılmıştır. Kadir Mısıroğlu'nun katıldığı 31 Mart Vakası temalı *Bakış Açısı* programı ile Hakan Erdem, Cemil Koçak, Mehmet Alkanın hazırladığı *Eski Defterler* programlarının izlenme oranları ve eriştikleri kitleler hakkında bilgi verilmiş ve ibrenin Kadir Mısıroğlu lehinde olmasının tarihsel bilginin akademik kanallar dışında alındığının bir göstergesi olarak yorumlanmıştır (Şimşek ve Yalı, 2019: 142). Gerçek ve kurgu ayrımının kavranamaması ile hakikat karşısında inanç ve kanaatlerin ağır basması hususu post-truth kavramı ile ilişkilendirilerek verilmiştir.

Tarihsel Hakikat Arayışı ya da Medyatik Bilginin Eleştirel Sorgusu

Tarihsel Hakikat Arayışı ya da Medyatik Bilginin Eleştirel Sorgusu bölümünde; yeni tarih anlayışı, tarihsel düşünme becerileri, eleştirel tarih öğretimi ve buna ilişkin ana projeler ve literatür örneklerine yer verilmiştir. İnternette dolaşan sayısız bilgiden hangilerinin doğru hangilerinin yanlış olduğu probleminin karşımızda durduğu hatırlatılmış, yapay zeka teknolojisi ile sahte ses ve görüntü yardımıyla ağız hareketlerinin taklit edilmesiyle gerçek olmayan durumların inşa edilebildiği belirtilmiştir. Bu kapsamda bu ve benzeri sorunlara çözüm bulabilmek için *Medya ve Tarih Projesi* kapsamında düzenlenen *Emoji Çağında Eleştirel Düşünme* çalışmasına yer verilmiştir. Bu çalışmaların tarihsel düşünme becerilerinin geliştirilmesine katkı sunacağı ifade edilmiştir (Şimşek ve Yalı, 2019: 150-151). Yeni tarih anlayışlarının yanında beceri ağırlıklı tarih eğitimin önemine dikkat çekilmiştir.

Yapılan araştırmalarda tarihsel düşünme becerilerinin temel unsurlarından olan, kronolojik düşünme, tarihsel anlama-kavrama, tarihsel araştırma ve karar verme becerileri konusunda tarih öğretmenlerini yeterli bilgi sahibi olmadığı belirtilmiş ve bu kapsamda neler yapılabilir sorusuna cevap aranmıştır. Altun'a göre tarih okuryazarlığı veya tarihsel düşünme becerileri ile ele alınan bir konu; tarih merakının öğrenme-öğretme sürecine yansımaya da katkı sağlayacaktır (Altun, 2016: 426).

Bu bağlamda Yalı'nın *Avrupa'da Tarih Eğitimi ve Öğretimine Yönelik Girişimler ve Avrupa Birliği'nin Katkısı, Tavsiye Kararları Çerçevesinde Avrupa Konseyi'nin Tarih Öğretimi Vizyonu; Keçe'nin Tarihsel Düşünme Becerileri ile Tarih Okur Yazarlığı Becerilerinin Karşılaştırılması; Şimşek'in Tarihsel Derslerinde Bütünsel Öğrenme: Gestaltçı Yaklaşımdan Holistik Yaklaşım Bir Bakış Denemesi; Tarih Derslerinde Sorgulamacı Yaklaşım Çerçevesinde Soru Sorma Becerisi ve Lise Tarih Ders Kitaplarının Durumu; Demircioğlu'nun Tarihsel Öğretmenlerinin Tarihsel Düşünme Becerilerine Yönelik Görüşleri; Smart'ın Ada Hikayemiz: İngilteredeki Tarih Müfredatına Yeniden Bakış* başlıklı çalışmalarına yer verilmiştir (Şimşek ve Yalı, 2019: 155-157).

Eleştirel tarih öğretimi hususunda ulusal ve uluslararası çalışmalara örnekler verilmiştir. Türkiye'de 2015 yılında başlatılan müfredat kapsamında hazırlanan yeni öğretim programlarıyla tarihsel ve eleştirel düşünme becerileri hususunda önemli değişikliklerin yapıldığı ama son on yıla dönük yapılan araştırmalarda klasik anlayış çerçevesinde soru-cevap ve dün anlatım yöntemlerine devam edildiği hatırlatılmıştır (Şimşek ve Yalı, 2019: 164-165).

Konuya katkı sağlamak için 20 kişilik bir çalışma grubuyla eleştirel tarih öğretimi konusunda yapılan bir etkinlikten örnek verilmiştir. Etkinlik kapsamında *Yenilikçi Tarih öğretimi, Etkinlik Örnekleri* kitabında yer alan 1.

Dünya Savaşı ile ilgili katılımcılara “1. Dünya Savaşı neden çıktı?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların yarısı Sırp bir gencin Avusturya Macaristan veliaht prensi Franz Ferdinand’ı öldürmesini neden olarak sunmuşlardır.

Sonrasında katılımcılara bir liste dağıtılarak “Suikast olayı tek başına 4 yıl süren bir dünya savaşına neden olabilir mi?” sorusu yöneltilmiştir. Alınan cevaplar neticesinde 1. Dünya Savaşı’nın tek nedeninin suikast olmadığı, görünmeyen nedenlerin olduğu bilgisine katılımcılar kendi soruları ile ulaşabilmişlerdir. Etkinlik sonrası, eleştirel tarih derslerinin sıkıcı olmadığı ve pratik hayatta bir karşılığı olduğu yönünde katılımcılardan dönüt alınmıştır (Şimşek ve Yalı, 2019: 165-166).

Eleştirel Tarih Öğretimine İlişkin Ana Projeler ve Literatürdeki Örnekler başlığı altında; *Tarihsel Düşünme Projesi (The Historical Thinking Project, Yenilikçi Tarih Öğretimi Kitabı (Innovative History Education, Exemplar Activities), Historiana (Learning Activities in History Education Project), Ortak Tarih Kitabı Projesi (Joint History Project), Tarih Üzerinden Avrupa Bağlantısı Projesi (Connecting Europe Through History)* hakkında bilgiler verilmiştir. Tarih eğitimi kapsamında gerçekleştirilen yenilikçi çalışmaları, projeleri bir arada göstermesi bağlamında bu bölüm önem arz etmektedir.

Sonuç bölümünde; hakikate erişme noktasında ciddi bir manipülasyon ve dezenformasyon döneminde olduğumuz tespiti yapılmış, post modern ortamda hakikatin kaybolduğu belirtilmiştir. Gerçeğin temsil edilemediği bir ortamda *temsilcilerin temsilleri* yapılı olmuştur. Her şey gösterge olmuş, gösterilenin kendisi ortadan kaybolup anonimleşmiştir. Gerçeğe erişme yerine hazzı ulaşma hedeflenir olmuştur. Gerçeğin elde edilmesinde ziyade değerli olup olmadığı hususunun önem kazanmasının ciddiye alınması gereken bir problem olduğu hatırlatılmıştır (Şimşek ve Yalı, 2019: 173). Hakikat arayışına katkı sunacak hususların başında; eleştirel düşünme ve değerlendirme süreçleri ile birlikte tarih okuryazarlığı kavramının geldiği belirtilmiştir. Tarih okuryazarlığı doğru bilgiye erişme noktasında bir çözüm önerisi olarak sunulmuştur.

Sonuç

Akademik kitap eleştirisi; okurları yeni kitaplardan haberdar etme ve yayımcılar tarafından sağlanan büyük kataloglar üzerinden okuma tercihlerini keşfetme konusunda onlara kılavuzluk etme konusunda önemli bir role sahiptir (WEB2, 2019). Akademik kitap kritikleri sosyal ve beşeri bilimlerin göz ardı edilen bir alanıdır. Kitap eleştirisi; betimleme, analiz, tenkit ve değerlendirme süreçlerini muhteva eder. Kitap kritiklerinde görülen en sık hata özet ve tanıtım çerçevesinde bir yol izlenilmesidir. Oysa akademik eser kritiklerinde; başlık-içerik uyumu, argüman, argümanı destekleyen veriler, literatüre olan katkı, güçlü-zayıf yönler ve kitabın dili çerçevesinde inşa edilen bir kritik metodu benimsenmelidir. Bu bağlamda bahsi geçen eser, bu perspektiften hareketle kritik edilmiştir.

Tarih disiplinin geçmişten bugüne nasıl bir süreçten geçtiği ve nasıl dönüşümler yaşadığını muhteva eden birçok çalışma mevcuttur ama bu dönüşümü geçmiş-gelecek diyalektiği çerçevesinde ele alan ve çözüm önerileri sunan çalışmaların yetersizliği önemli bir eksiklik olarak karşımızda durmaktadır. Bu bağlamda Şimşek ve Yalı imzasıyla yayına giren *Gerçekte(n) Öyle mi Olmuş Post-Truth Zamanlarda Tarihin Temsili* isimli eserin bu eksikliğe katkı sunduğu görülmektedir.

Eserde, keskin ve otoriter bir anlatının benimsenmemiş olması, konunun akademisyenlerce tartışılmasını sağlayacak gündem oluşturma gayesine uygun bir dilin benimsendiği tespiti yapılabilir. Eserde ulusal ve uluslararası literatürden ziyadesiyle istifade edilmiş, veriler; okuru detaya boğmadan, metnin akışına uygun ve anlaşılır bir biçimde işlenmiştir. Önemli hususlarda anlam bütünlüğünü bozulmadan verilen dipnotlarla kısa bilgilendirmeler yapılmıştır. Boyut, kapak ve görseller, eseri akademik çalışmaların klasik şablonundan uzak tutmakta ve okunma arzusunu tetiklemektedir.

Kapakta kullanılan görsellerin ilgi çekici olması ve istifade edilen renkler, esere estetik ve popüler bir hüviyet kazandırmıştır. İçerikteki görsellerin de renkli olması kitaba renkli ve estetik bir görünüm kazandırabilirdi. Eserdeki bazı metinlerin kahraman bakış açısı (örn: s.18, s.149, s.173) bazılarının ise gözlemci bakış açısı (örn: s.33, s.49, s.158) ile yazılması anlatının tutarlılığı bağlamında bir eksiklik olarak değerlendirilebilir. Önemli veriler içermesine karşın bazı alt başlıklara (Örn: s. 86-87-90-92) içerik bölümünde yer verilmediği tespit edilmiştir. Tarihçiliğin Güçlü Yönleri, Tarihçilik için Fırsatlar gibi bazı başlıklar daha detaylı ve doyurucu bir içerikle işlenebilirdi. *Gerçekten Öyle mi Olmuş* başlığı okuru satır aralarında doğru bilinen yanlışlar arama arzusuna sürüklüyor. Bu bağlamda bu kapsamdaki örnekler çoğaltılabilirdi.

İlk dört başlık kronolojik ve tematik açıdan sade, açık ve anlaşılır bir temele oturtulmuştur. Sonraki sekiz başlık ise tematik açıdan daha sade ve açık bir anlatı ile kaleme alınabilirdi. Örneğin dizi, film ve sosyal medyanın yarattığı bilgi tahrifatı, tahrifata ilişkin eleştiriler, tahrifatın önlenmesine ilişkin çözüm önerileri üç ayrı başlık altında ele alınabilirdi.

Eserin alt başlığı olan *Post-Truth Zamanlarda Tarihin Temsili* akademik bir anlatı içerdiği izlenimi uyandırıp salt akademik çevrelerde ilgi uyandıracığı izlenimi verse de üst başlık olan *Gerçekte(n) Öyle mi Olmuş* sorusu eserin muhtevasına olan merak duygusunu kamçulamakta ve bu ilginin salt akademik çevrelerce sınırlı kalmayacağı izlenimini vermektedir.

Şimşek'in tarih öğretimi, tarihyazımı konularındaki uzmanlığı ve Yalı'nın projeler hususundaki deneyimlerinin eserin niteliğine yansıdığı görülmektedir. Bu bağlamda konunun ilgili uzmanlarca okuru boğmadan, gayenin hâsıl olacağı öz bir çerçevede kaleme alınmış olması eserin güçlü yönlerinden biri olarak görünmektedir.

Eserde “medya” geçen 11 başlık bulunmaktadır. 2 milyar kullanıcı sayısı ile Facebook, 800 milyon kullanıcı sayısı ile Instagram, 327 milyon kullanıcı sayısı ile

Twitter ve benzer uygulamaların eriştiği kitlelerin büyüklüğü ve bu kitlelerin tarih algısına olan etkisi düşünüldüğünde ele alınan konunun önemi daha net anlaşılacaktır. Medya temalı başlıklar; eserin post-truth çağında, gerçeğin peşinden koşan tarihçilerin ve tarih severlerin yeni medya ve onun uzantılarıyla nasıl yüz yüze kalacağı hususunda bir resim sunmaya çalışma gayesi ile örtüşmektedir.

İletişim ve teknoloji çağında, yoğun iş yaşamının yorgunluğu sonrasında arta kalan zamanlarda bireylerin öğrenmeye yeterince zaman ayıramadığı/ayırmadığı, bu sebeple üretilen hazır içeriklerden ideolojik inanç ve düşüncelerine yakın olan paylaşımlardan istifade etme kolaylığını tercih ettikleri görülmektedir. İnternette dolaşan milyarlarca içerikten hangilerinin doğru hangilerinin yanlış olduğu hususunu ayırt edebilecek bir metodoloji bilgisine sahip olmayanlar içerik üreticilerinin inşa etmek istedikleri algıya hapsolmaktadırlar.

Bu bağlamda tarih disiplini özelinde düşünülecek olursa üretilen/paylaşılan içeriklerin şeffaflık ve doğruluk denetimini yapacak güvenilir platformlara, çalışmalara ihtiyaç olduğu bir hakikattir. Tarihsel bilginin denetlenememesiyle ortaya çıkan ve toplumsal kutuplaşmalara yol açan bu bilgi kirliliği karşısında tarihçilere ve tarih severlere bir resim sunmaya çalışan ve sunduğu çözüm önerileriyle konunun akademisyenler tarafından tartışılmasını sağlayabilecek bir gündem oluşturmayı hedefleyen bu eser, önemli bir problemi tespit etmesi ve probleme ilişkin çözüm önerileri sunması açısından önem arz etmektedir.

Payitaht: Abdülhamid dizisi hakkında gerçekleştirilen internet taraması, şüpheli bilgilere karşı önerilen Teyit.org, Mehmet Bir Cihan Fatih dizisi üzerinden yapılan sosyal deneyi ve Tarihçilik mesleğine ilişkin geliştirilen SWOT analizi gibi çalışmalar tarih eserlerinde pek de sık karşılaşılmayan bir metodun benimsendiğini göstermektedir. Bu çalışmalar sonraki eserlere yol göstermesi ve yeni ufuklar açısından önemli görünmektedir.

Post-truth kavramı ile ilgili YÖK Ulusal Tez Merkezinde ikisi doktora ve dördü yüksek lisans tezi olmak üzere toplam altı çalışmaya erişilmektedir; ama kavramı tarih disiplini perspektifinden incelemeye tabi tutan bir çalışma bulunmamaktadır. Konu ile ilgili Türkçe literatürdeki çalışmaların azlığı eseri anlamlı kılan bir husustur. Bu kapsamda gerçekleştirilecek yeni çalışmaları teşvik edici bir ciheti vardır.

Post-truth kavramı ile ilgili hazırlanan tez çalışmalarının yanında Ralph Keyes'in *Hakikat Sonrası Çağ* (2017), Yalın Alpay'ın *Yalanın Siyaseti* (2017), Lee McIntyre'nin *Hakikat Sonrası* (2019) isimli eserlerine de göz atılabilir.

Kaynakça

- Altun, A. (2016). Tarih merakına yönelik bir inceleme: Fen-Edebiyat Fakültesi (AİBÜ) Tarih Bölümü öğrencilerinin tarihe dair merakları. *Turkish History Education Journal*, 5(2), ss.390-436.
- Alpay, Y. (2017). *Yalanın Siyaseti*. İstanbul: Destek.
- Şimşek, A. (2018). *Dünyada Türk imajı, tarih ders kitaplarındaki durum*. İstanbul: Pegem Akademi.
- Şimşek A., Yalı S. (2019). *Gerçekte(n) Öyle mi olmuş? Post-truth zamanlarda tarihin temsili*. İstanbul: Yeni İnsan.
- Karaarslan, A. (2018). Post-truth ve medyada gerçeklik. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Uluk, M. (2018). Yeni medyada “yalan haber” ve hakikat sonrası çağ: doğrulama platformu olarak teyit.org örneği üzerine bir inceleme (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- WEB1, 2016. <https://en.oxforddictionaries.com/word-of-the-year/word-of-the-year-2016> adresinden 25.09.2019 tarihinde erişilmiştir.
- WEB2, 2019. <https://www.sosyalbilimler.org/akademik-kitap-elestirisi-nedir-nasil-yapilir/> adresinden 01.06.2019 tarihinde erişilmiştir.
- Yıldırım, T., Şimşek, A. (2017). Erken cumhuriyet döneminde “biz”in inşası: Tarih ders kitapları üzerine bir değerlendirme. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 37(1), 367-389.

